

Вікторія Маршицька

кандидат педагогічних наук, доцент

ДЗВО Університет менеджменту освіти

м.Київ

КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО ТА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Більшість дослідників суттєвою рисою глобалізації визнає її істотний вплив на суспільство, на особистість кожного суб'єкта глобалізації, але в реальності нова світоглядна система онтологічних, гносеологічних і аксіологічних орієнтирів не корелюється з традиційно локальними, національними процесами, що ускладнює гармонізацію відносин особистості і нової форми соціальності, народженої глобалізацією. Дослідження освіти не лише як окремої соціальної системи, але й освітнього характеру соціальних змін загалом створює важливі теоретичні та практичні перспективи для переосмислення ролі особистості у розвитку суспільства – від локального до глобального рівня.

Процеси глобалізації загострюють суперечності між типом культури нового інформаційного суспільства епохи постмодернізму і традиційною системою

ціннісних орієнтацій. Як зазначав С.Кримський: «Людина вже не вичерпується визначенням *homo sapiens*, бо воно абсолютизує ознаку володіння розумом. А це не тільки обмежує людяність самою лише характеристикою інтелектуально розвиненої особи, а й затьмарює необхідність поєднання у визначенні людини розумного та морального як альтернативи машинному інтелекту. Людина є насамперед істотою, що має внутрішній світ, духовність, свою долю та зверненість до вищих цінностей» [4, с.348].

Передумовою кризи сучасної культури у духовній сфері, яка характеризує таку тенденцію, став розрив між типом мислення людини та її ставленням до світу: технократичним і гуманітарним. Технократичний підхід орієнтується на ідею «підкорення природи», оволодіння світом за допомогою науки і техніки, існування людини на основі раціональності, переважного удосконалення її розумових здібностей та інформативності. Гуманітарний підхід зосереджується на дослідженні духовного світу людини, її системи ціннісних орієнтацій.

Криза сучасної духовної культури виявилася у формуванні і створенні так званої «масової культури» – популярної, комерційної культури, яка реалізується шляхом індустрії розваг. Ця культура зачіпає примітивні людські почуття і тому відповідає посереднім смакам масової публіки. Знімаючи стреси, напруження вона водночас стандартизує почуття і нав'язує певні стереотипи мислення.

Ще однією важливою передумовою кризи, яка торкнулася перш за все матеріальної культури, стала глобалізація процесів людської життєдіяльності, посилення загальнопланетарної єдності людства, пов'язаної з інформатизацією суспільства.

Вносять свій вклад у духовну напруженість XXI століття і проблеми глобалізації ринкових відносин. Адже у наш час ринкова економіка вперше в історії людства стає повсюдною. А це веде до загрози універсалізації матеріального інтересу, до пріоритету прагматичних цілей перед духовними цінностями. Тим самим для збереження повноти людської сутності стає необхідним вироблення протистояння тиску бездуховного прагматизму.

У зв'язку із специфічними особливостями праці, спеціалізацією, коли задіяна лише частина здібностей, людина втрачає властиве їй духовне начало, індивідуальність тією мірою, якою зростають матеріально-технічні здобутки суспільства. Водночас постійний поспіх, інтенсифікація взаємного спілкування, спільної праці та спільного буття багатьох у відносно обмеженому просторі призводить до того, що люди, зустрічаючись, тримаються відсторонено, відчужено. Вимушена зовнішніми чинниками обмеженість діяльності є настільки універсальною і систематичною, що, як наголошував С. Кримський, людина зникає до цього і вже не сприймає безлику поведінку як щось протиприродне.

Неухильно зникає властиве людині співчутливе ставлення до ближніх. Натомість проростають у різноманітних формах індивідуальність, зверхність, зарозумілість, байдужість до людей, що вже не сприймається як форма невихованості, грубощів, а кваліфікується як світська поведінка. Тобто людина втрачає почуття родинності до подібних собі, а відтак стає на шлях антигуманності. Порятунком культури є одночасно порятунком людини, і навпаки: порятунком культури людина мусить почати із себе, ставши на шлях доброчесності.

Ця проблема зростання духовності має не тільки універсальні, а й національно-регіональні ракурси, бо у взаємопов'язаному світі ХХІ століття кожна нація виступає як своєрідна, неповторна іпостась людства. Тим більше, що глобалізація нашого часу торкається виробничих, технологічних, комунікаційних та фінансово-економічних сфер і не зачіпає диференціації національних культур. Тож не випадково, як зазначав С.Кримський, епоха глобалізації у сучасній історії називається періодом національних ренесансів багатьох країн, включаючи суверенізацію їхнього державного буття [4, с.348-349].

Фатальним для нашої культури, зазначають філософи, є те, що її матеріальна сторона розвинулася набагато сильніше, ніж духовна. Рівновага її порушена. Під впливом відкриттів, які в небаченій раніше мірі, активізують використання існуючого природного потенціалу, умови життя індивідів, суспільних груп і держав зазнали радикального перетворення. Наші знання збагатилися, а можливості зросли в масштабах, які раніше навряд чи могли б вважатися

мислимими. Завдяки цьому перед нами відкрилася перспектива забезпечити в деяких сферах життя набагато кращі, порівняно з колишніми, умови існування людини. «Захоплюючись успіхами науки та практики, ми – на жаль! – прийшли до помилкової концепції культури – наголошував С.Кримський. Ми переоцінюємо ці матеріальні досягнення і не беремо до уваги значення духовного начала у тій мірі, у якій повинні були б. Головне у культурі – не матеріальні досягнення, а те, що індивіди осягають ідеали вдосконалення людини й поліпшення соціально-політичних умов життя народів та всього людства і у своїх міркуваннях постійно керуються цими ідеалами. Лише тоді, коли індивіди у якості духовної сили працюватимуть над вдосконаленням себе та суспільства, буде можливо вирішити проблеми, які породжуються дійсністю. Відомо, що жодна країна у жодну епоху не виходила з кризи завдяки виключно економічним обставинам. Адже в основі економічної діяльності лежить певна психокультура, що потребує відповіді на запитання: для чого заробляти гроші? Усвідомлення такої психокультури як чинника діяльності й окреслює антикризовий вектор духовності» [4, с.348-349].

Таким чином, в умовах глобалізації, загрози розвитку національних культур і небезпеки нарощування міжнаціональних суперечностей, значно підвищується роль культурно-естетичних факторів становлення особистості. Особистісний вимір, у свою чергу, можна розглядати як перетин кількох площин: інтелектуальної (культура розуму), морально-етичної (культура почуттів) та естетичної (культура творчості). Якщо розглядати освіту в культурологічній площині, пріоритетною стає її культуротворча функція, у соціологічній – функція соціалізації представників певної спільноти, у психологічній – формування індивідуальності, особистісне зростання людини (самостворення, саморух) шляхом розгортання її сутнісних сил, удосконалення здібностей, збагачення потенціалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дашкевич Я. Постмодернізм та українська історична наука/ Я.Дашкевич // Україна крізь віки. – 2000. – №5 – С.15-29.

2. Зязюн І. Криза цінностей — катастрофа суспільств і держав / І. Зязюн // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук, праць. – Вип. 2. . – К. – 2010. – С. 7-19.

3. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії / Кримський С.Б. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія». – 2008. – 367 с. – С.348-349.

4. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ. – К.: Феникс, 2004. – 760 с. – С.548- 704